

Poczucie gniewu i natężenie lęku wśród osób odbywających karę pozbawienia wolności

Sense of anger and intensity of anxiety among persons serving prison sentences

DOI 10.25951/12975

Wstęp

Gniew, lęk i agresja zajmują szczególne miejsce w pedagogice, psychologii sądowej i kryminologii z uwagi na fakt, że w dużej mierze ich niewłaściwe natężenie staje się jednym z wielu predyktorów zachowań niewłaściwych, a nawet społecznych.

Emocja gniewu była przez długie lata pojmowana jako główny generator niepożądanego, dolegliwej aktywności w stosunkach międzyludzkich. Dopiero praca Johna Dollarda, Leonarda Dooba i współpracowników (1939) *Frustration and Aggression* zmieniła perspektywę podejścia badawczego do tej problematyki. Zachowania agresywne stały się przedmiotem badań, gniew zaś zaczęto traktować jako jedną ze zmiennych wyjaśniających te zachowania (Stanik 2013, s. 105).

Emocjami bezpośrednio związanymi z zachowaniami agresywnymi są gniew i strach, przy czym ten pierwszy prowadzi do wyzwolenia agresji, ten drugi działa raczej jako jej hamulec. Mężczyźni i kobiety w równym stopniu doświadczają gniewu, ale nie strachu. Badania dowodzą, że małe dziewczynki (w wieku 2 do 5 lat) odczuwają strach wcześniej niż chłopcy, zaś dorosłe kobiety doświadczają strachu bardziej intensywnie niż mężczyźni. Zarówno gniew, jak i strach są emocjami, których uczymy się w procesie socjalizacji. I jak to już zaznaczono, strach jest czynnikiem hamującym zachowania agresywne. Ponieważ dziewczynki wcześniej nabywają odruchy lęku, wcześniej też uczą się kontrolować zachowanie i są bardziej podatne na kontrolę ze strony rodziców. Innym czynnikiem, który prowadzi do zachowań agresywnych, jest impulsywność, czyli chwilowa utrata samokontroli i uleganie odruchom. Impulsywność może wynikać z nadmiernego pociągu do „nagrody” lub niedostatecznej świadomości kary. Podobnie jak gniew nie jest różni-

cowana płciowo, aczkolwiek kobiety mają większą świadomość kary i są mniej skłonne do ryzyka, co w efekcie oznacza, że w mniejszym stopniu ulegają agresywnym impulsom niż mężczyźni. Kobiety zdecydowanie rzadziej niż mężczyźni uciekają się do agresji bezpośredniej, a jeśli już ją stosują, to łżejsze jej formy i mniej groźne dla życia czy zdrowia, co wynika z mocniej doświadczanych uczuć strachu i ich niechęci do narażania się na fizyczne niebezpieczeństwo. Z drugiej jednak strony kobiety w większym stopniu niż mężczyźni stosują agresję pośrednią, która nie wymaga konfrontacji twarzą w twarz i nie prowadzi do fizycznych obrażeń – na przykład obmowa, plotka, oczernianie itp. Różnice między płciami są istotne dla ryzykownych i bezpośrednich form agresji, które najczęściej kwalifikują się jako czyny z użyciem przemocy.

W ostatnich kilkudziesięciu latach zaszły jednak diametralne zmiany w społecznych rolach kobiet i mężczyzn. Według kryminologa B. Hołysta: „Współczesna kobieta nie tylko zmierza do równości wobec prawa i w zawodzie, lecz wręcz pragnie wyzwolić się od dominacji męzczyzny i walczy o swoje równouprawnienie społeczne. Taki bieg wydarzeń ma bardzo duży wpływ na zmiany zachodzące w przestępczości kobiet” (Machel 2006, s. 215)¹.

Pośród wielu emocji, których doświadczają człowiek, odczuwanie i przeżywanie lęku doświadczane jest przez wszystkich ludzi. Ze szczególną wyrazistością i częstotliwością występuje u tych, u których została osłabiona czy nadwyrężona zdolność do efektywnej, poznawczej kontroli nad sobą. U ludzi tych emocje lękowe, wydostawszy się spod kontroli mechanizmów kognitywnych, działają priorytetowo, paraliżując ich konstruktywne funkcjonowanie, dezorganizując komunikację społeczną, utrudniając wykonywanie obowiązków zawodowych, rodzinnych, ale przede wszystkim obniżając dobrostan psychiczny. Nigdy nie było pełnej zgody co do tego, czy strach i lęk rzeczywiście różnią się między sobą. Zazwyczaj różnice upatrywano w istnieniu wyraźnego i oczywistego źródła zagrożenia, które większość osób uznałaby za realne (Butcher, Hooley, Mineka 2021, s. 219). Lęk zawsze kojarzy się z niebezpieczeństwem i odnosi się do przyszłości, strach zaś jest reakcją alarmową, która pojawia się w odpowiedzi na istniejące zagrożenie, które większość osób uznałaby za realne. Człowiek doświadczający lęku przeżywa napięcie, niepokój, który blokuje niekiedy jego aktywność społeczną. Koncepcje psychoanalityczne lęku wywodzą się od Zygmunta Freuda, który przypisywał lękowi ogromne znaczenie w wyznaczaniu ludzkiego zachowania. W pierwszej fazie rozwoju swojej

¹ H. Machel, *Sens i bezsens resocjalizacji penitencjarnej – casus polski*, Kraków 2006, s. 215, za: B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 1994.

koncepcji lęku, tzw. fizjologicznej, Freud doszukiwał się jego źródła w braku możliwości rozładowania popędu seksualnego (id-libido), co powodowało napięcie wynikające z pobudzenia okolic podkorowych mózgu, generujące lęk. Pod wpływem znaczącej krytyki pierwotnej koncepcji „libidocentrycznej” autor zmodyfikował ją, wysuwając w drugiej fazie pogląd ogólniejszy, bardziej psychologiczny, wedle którego lęk jest nieprzyjemnym stanem emocjonalnym związanym z subiektywnie odczuwanym zagrożeniem generowanym przez konflikt id z superego. W fazie tej odróżnił także lęk od strachu. Zgodnie z tym lęk charakteryzował jako poczucie bezradności wobec zagrożeń nieuprzedmiotowionych-niezwerbalizowanych lub zwerbalizowanych błędnie, płynących z zewnątrz lub wewnątrz. Z kolei strach ujmował jako reakcję emocjonalną na uprzedmiotowione, racjonalne zagrożenie zewnętrzne lub wewnętrzne (J.M. Stanik 2013, s. 101). Z kolei Alfred Adler za źródło lęku uważał poczucie mniejszej wartości, powstałe w rezultacie niepowodzeń na drodze dążenia do mocy. Według Karen Horney lęk jest emocjonalną reakcją na niebezpieczeństwo, stanem nieokreślonej dolegliwej subiektywnie niepewności. Autorka wyodrębniła lęk podstawowy, związany z konfrontacją ze światem zewnętrznym, obawą przed negatywną oceną ze strony otoczenia bądź przed jego wrogimi reakcjami. Lęk ten pojawia się we wczesnym dzieciństwie, głównie u dzieci, które nie doświadczają poczucia akceptacji przynależności uczuciowej. Z kolei lęk wtórny jest efektem nieskuteczności mechanizmów obronnych osobowości nastawionych na jego redukcję, które – jak uważa – mogą czasowo łagodzić nieprzyjemne napięcia emocjonalne, lecz nie zmieniają obiektywnej przyczyny jego występowania. W ten sposób powstaje błędne koło prowadzące do różnych zaburzeń osobowości (Ibidem, s. 102).

Nieco odmienne spojrzenie na lęk prezentują koncepcje neobehawiorystyczne, według których zachowanie człowieka jest reakcją wywołaną na skutek oddziaływania bodźców płynących ze środowiska, mogą mieć walencję dodatnią oraz ujemną, ale mogą też być obojętne dla podmiotu i wówczas nie wywołują reakcji. Przychodząc na świat, człowiek posiada jedynie pierwotne popędy, takie jak: głód, pragnienie, reakcja na ból, zimno i inne. Wszystkie inne poznaje i kształtuje w procesie socjalizacji. W tym także reakcje unikania, generowane przez aktywację w odniesieniu do bodźców o walencji ujemnej, a więc i lęku. Zgodnie z teorią uczenia się mechanizmy takie jak „generalizacja”, „różnicowanie”, „transfer” i „wygaszanie” mają także zastosowanie w uczeniu się reakcji i lęku. Badacze o orientacji neobehawiorystycznej różnicują pojęcie strachu i leku. Lęk pojmują jako strach, którego źródło jest niejasne, strach zaś to dolegliwe dla podmiotu przeżycie wywołane bodźcem jasno percypowanym

(fizycznym lub słownym). Podkreślają jednocześnie, że zarówno stan strachu, jak i lęku jest wrodzoną reakcją aktywacyjną, łączoną z bodźcem w toku procesów warunkowania (Ibidem, s. 102).

Współcześnie klasyfikacja zaburzeń psychicznych Amerykańskiego Towarzystwa Psychiatrycznego DSM wyodrębnia grupę zaburzeń określanych jako zaburzenia lękowe, w których występują te same, oczywiste symptomy istotnego pod względem klinicznym strachu lub lęku. Zaburzenia te prowadzą do wielu problemów osobistych, społecznych i zdrowotnych. Szacuje się, że dotyczą w którymś momencie życia około 25–29% Amerykanów i są dominującą kategorią zaburzeń w przypadku kobiet i drugą najczęstszą w przypadku mężczyzn (J.N. Butcher, J.M. Hooley, S. Mineka 2021, s. 217).

W niniejszym artykule autorki próbują dowieść, że istnieją różnice w zakresie poczucia gniewu i natężenia lęku pomiędzy skazanymi kobietami a skazanymi mężczyznami. Przyjęto hipotezę, że skazane kobiety ujawniają wyższe natężenie gniewu i wyższą wrażliwość, mierzoną Skalą lęków społecznych, na opinię publiczną niż skazani mężczyźni.

Przytoczone na potrzeby artykułu wyniki stanowią tylko wycinek badań, które autorki przeprowadziły w populacji skazanych kobiet i mężczyzn, prowadząc badania nt. postaw osób odbywających karę pozbawienia wolności wobec ról społecznych.

Charakterystyka badanej populacji

Badania nad istnieniem różnic w natężeniu gniewu i lęku przeprowadzono na populacji 100 kobiet i 100 mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności w Areszcie Śledczym w Kielcach. Dane empiryczne wskazują, że przestępczość koncentruje się wokół dużych aglomeracji. W całej grupie osób zakwalifikowanych do badań występuje jednorodne miejsce zamieszkania w postaci miasta. Ogółem 150 respondentów (72 skazanych kobiet i 78 skazanych mężczyzn) mieszka w mieście. Pozostała część osób odbywających karę pozbawienia wolności, tj. 50 respondentów, mieszka na wsi (11% skazanych mężczyzn oraz 14% skazanych kobiet). Dane na niniejszy temat obrazuje tabela 1.

Tabela 1. Miejsce zamieszkania N = 200

Miejsce zamieszkania	Skazani mężczyźni	Skazane kobiety	Razem	Chi-kwadrat	Poziom istotności (p)	Liczba Stopni swobody (df)
Miasto	78	72	150	,9600000	p = ,32719	df = 1
% ogółu	39,00	36,00	75,00			
Wieś	22	28	50			
% ogółu	11,00	14,00	25,00			
Ogół	100	100	200			
% ogółu	50,00	50,00	100,00			

Źródło: badanie własne

Przedstawiony powyżej wynik nie wykazuje istotnych statystycznie różnic pomiędzy miejscem zamieszkania skazanych kobiet i mężczyzn.

W dalszej kolejności analizie poddano wiek respondentów (Tab. 2).

Tabela 2. Wiek skazanych

Przedział wiekowy	Skazani mężczyźni	Skazane kobiety	Razem	Chi-kwadrat	Poziom istotności (p)	Liczba Stopni swobody (df)
20–30	29	32	61	5,516987	p = ,13763	df = 3
% ogółu	14,50	16,00	30,50			
31–40	46	31	77			
% ogółu	23,00	15,50	38,50			
41–50	16	22	38			
% ogółu	8,00	11,00	19,00			
Powyżej 50	9	15	24			
% ogółu	4,50	7,50	12,00			
Ogół	100	100	200			
% ogółu	50,00	50,00	100,00			

Źródło: badanie własne

Przedstawiony powyżej rozkład w przedziale wiekowym skazanych kobiet i mężczyzn nie wykazuje istotnych statystycznie różnic. Najwięcej badanych osób znajdowało się w przedziale wiekowym 31–40 lat (23% skazanych mężczyzn oraz 15,5 % skazanych kobiet). W dalszej kolejności 11% skazanych kobiet znajdowała się w przedziale wiekowym 41–50 lat, z kolei niniejszy przedział wiekowy reprezentowało 8% skazanych mężczyzn.

Stan cywilny skazanych

Tabela 3. Stan cywilny

Stan cywilny	Skazani mężczyźni	Skazane kobiety	Razem	Chi-kwadrat	Poziom istotności (p)	Liczba Stopni swobody (df)
Kawaler	58	41	99	39,48850	P = ,00000	df = 3
% ogółu	29,00	20,50	49,50			
Żonaty	4	31	35			
% ogółu	2,00	15,50	17,50			
Wdowiec/-a	1	11	12			
% ogółu	0,50	5,50	6,00			
Wolny związek	37	17	54			
% ogółu	18,50	8,50	27,00			
Ogół	100	100	200			
% ogółu	50,00	50,00	100,00			

Źródło: badanie własne

Na podstawie danych dotyczących stanu cywilnego skazanych kobiet i mężczyzn (Tab. 3) stwierdza się, że różnice pomiędzy skazanymi mężczyznami i kobietami są istotne statystycznie. Zdecydowana większość skazanych mężczyzn

jest stanu wolnego (29%) bądź żyje w wolnym związku (18,50%). W grupie skazanych kobiet 20,5% jest stanu wolnego, 15,5% posiada męża; 8,5% żyje w wolnym związku. Należy przy tym nadmienić, że w ocenie więźniów są to związki trwałe, oparte na stałym podtrzymywaniu kontaktów poprzez widzenia, rozmowy telefoniczne, korespondencje, paczki, niekiedy przepustki.

Rodzaj popełnionego przestępstwa

Tabela 4. Rodzaj popełnionego przestępstwa przez skazane kobiety i mężczyzn

Rodzaj popełnionego przestępstwa	Skazani mężczyźni	Skazane kobiety	Razem	Chi-kwadr.	Poziom istotności (p)	Liczba Stopni swobody (df)
Przestępstwa przeciwko mieniu	81	54	135	24,65882	p = ,00006	df = 4
% ogółu	40,50	27,00	67,50			
Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej	2	0	2			
% ogółu	1,00	0,00	1,00			
Przestępstwa przeciwko opiece i rodzinie	8	9	17			
% ogółu	4,00	4,50	8,50			
Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu	9	36	45			
% ogółu	4,50%	18,00%	22,50%			
Ogół	100	100	200			
% ogółu	50,00%	50,00%	100,00%			

Źródło: badanie własne

Na podstawie analizy statystycznej zawartej w Tabeli 4. stwierdza się, że istnieją istotne różnice w strukturze popełnionego przestępstwa w grupie skazanych mężczyzn i kobiet. Zdecydowanie więcej kobiet odbywa karę pozbawienia wolności z uwagi na fakt, że dopuściła się przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu (18% skazanych kobiet; 4,5 % skazanych mężczyzn). Respondenci z obydwu grup w zdecydowanej większości odbywają karę za przestępstwa przeciwko mieniu, odpowiednio 40,5% skazanych mężczyzn oraz 27% skazanych kobiet. W ramach przestępstw przeciwko wolności seksualnej odnotowano jeden przypadek w grupie skazanych mężczyzn.

W celu weryfikacji niniejszej hipotezy posłużono się autorskimi narzędziami, tj. Kwestionariuszem poczucia gniewu oraz Inwentarzem Lęku Społecznego.

Kwestionariusz poczucia gniewu skonstruowano, wzorując się na Skali Ekspresji Gniewu autorstwa N. Ogińskiej-Bulik i Z. Jurczyńskiego. Niniejszy kwestionariusz jest narzędziem samoopisu, składa się z 17 twierdzeń opisujących pomiar nasilenia gniewu, który odnosi się do sytuacji ogólnych i reakcji przejawianych w tego typu sytuacjach (rozładowanie gniewu, złości na innych osobach bądź jego tłumienie).

Badani po zapoznaniu z instrukcją dokonują oceny własnego zachowania, zaznaczając jedną z następujących odpowiedzi: nigdy, rzadko, czasami, często, zawsze. Każde twierdzenie jest oceniane od 0 (nigdy) do 4 (zawsze). Ogólny wynik stanowi suma uzyskanych punktów.

Na podstawie wyników badań pilotażowych, które objęły grupę 350 osób w przedziale wiekowym 20–47 lat, z wykształceniem średnim i wyższym; współczynnik spójności wewnętrznej alpha Cronbacha równy 0,715684; Standardized alpha: ,703249 wskazuje na rzetelność tego narzędzia.

Na powszechny w wielu kulturach schemat kobiecości składają się najczęściej następujące cechy: czułość, troskliwość, delikatność, taktowność, otwartość, skłonność do plotek, zaangażowanie w życie domowe, wychowanie dzieci, brak zainteresowania sferą seksualną. Mężczyźni natomiast stereotypowo opisywani są jako osoby agresywne, dobrze zorganizowane, niezależne, dominujące, aktywne, silne fizycznie i psychicznie oraz pewne siebie. Biorąc pod uwagę zestaw cech konstytuujących stereotyp kobiecości i męskości, założono, że może on determinować przejawianą przez badanych kontrolę gniewu lub lęk. Kwestionariusz poczucia gniewu posłużył do zbadania przejawianego gniewu w różnych sytuacjach życiowych, na przykład:

- gdy jestem zły, staję się zrzędny,
- często mam ochotę ukarać siebie za przewinienia, jakie popełniłem,

- jeśli ktoś mnie rozgniewa, mogę mu wyrządzić krzywdę,
- nawet gdy jestem zdenerwowany, powstrzymuję się od mówienia przykrych rzeczy.

Pojęcie „lęk” jest często używane w literaturze przedmiotu zamiennie z pojęciem „strach”. Podstawowe różnice między tymi nimi związane są z występowaniem lub nieobecnością bezpośredniego zagrożenia. Lęk powstaje wówczas, gdy nie potrafimy dokładnie tego zagrożenia określić, jest bardziej stanem psychicznym związanym z poczuciem zagrożenia, co jednak namacalnie zagrożeniem nie jest. Lęk zawsze wiąże się ze złym nastrojem, obawami o przyszłość, brakiem przewidywania zagrożeń i zapanowania nad nim.

Do określenia natężenia lęku w grupie skazanych kobiet i skazanych mężczyzn posłużono się autorskim narzędziem – Inwentarzem lęku społecznego, który jest narzędziem samoopisu. Inwentarz zbudowany jest z 17 twierdzeń. Skala służy do pomiaru subiektywnej kontroli lęku w sytuacjach dla jednostki trudnych. Badany określa częstotliwość występowania podanego sposobu wyrażania swoich emocji, którym towarzyszy lęk w różnych sytuacjach życiowych (np. podejmowanie decyzji, sytuacje sporne, stosunek do świata i najbliższego otoczenia, sposób organizacji czasu), takich jak:

- większość czasu martwię się,
- wolę raczej utrzymywać dystans wobec ludzi,
- lubię poznawać nowych ludzi,
- ludzie rzadko dają mi uczciwą szansę,
- czuję się samotny, nawet gdy inni przebywają ze mną.

Na podstawie wyników badań pilotażowych, które objęły grupę 350 osób w przedziale wiekowym 20–47 lat, z wykształceniem średnim i wyższym; współczynnik spójności wewnętrznej alpha Cronbacha równy 0,700268 Standardized alpha: ,695874 wskazuje na rzetelność tego narzędzia.

Zdecydowaną większość skazanych w jednostkach penitencjarnych stanowią mężczyźni. U kobiet zgodnie z teoriami kryminologicznymi agresję/gniew mogą hamować silniejsze reakcje emocjonalne: poczucie winy, wstyd i lęk. Biorąc pod uwagę zestaw cech konstytuujących stereotyp kobiecości i męskości, założono, że może on determinować przejawiany przez badanych lęk społeczny. Inwentarz lęku społecznego posłużył do zbadania w grupie respondentów przejawianego lęku w różnych sytuacjach życiowych. Dane dotyczące natężenia lęku i gniewu w grupie skazanych kobiet i mężczyzn zobrazowano w Tabeli 5.

Tabela 5. Istotność różnic pomiędzy wariancjami w zakresie ogólnego natężenia lęku społecznego i gniewu w grupie skazanych kobiet i mężczyzn

Gniew	Średnia	t	Poziom istotności (p)	Liczba Stopni swobody (df)
Skazani mężczyźni	26,31000	-4,55079	0,000009	198
Skazane kobiety	31,22000			
Lęk	Średnia	t	Poziom istotności (p)	Liczba Stopni swobody (df)
Skazani mężczyźni	8,94000	-1,49872	0,135539	198
Skazane kobiety	9,37000			

Źródło: badanie własne

Na podstawie analizy statystycznej stwierdza się, że istnieją istotne statystycznie różnice pomiędzy grupami skazanych mężczyzn i kobiet w zakresie natężenia gniewu. Skazane kobiety wykazują wyższy poziom poczucia gniewu niż skazani mężczyźni.

Z kolei w zakresie poczucia lęku społecznego otrzymane wyniki dowodzą, że nie ma istotnych statystycznie różnic pomiędzy skazanymi kobietami i mężczyznami.

Różnice pomiędzy skazanymi mężczyznami i kobietami są istotne statystycznie, tj. skazane kobiety posiadają wyższy poziom natężenia gniewu, niż skazani mężczyźni, odnosi się do sytuacji ogólnych i reakcji przejawianych w tego typu sytuacjach (rozładowanie gniewu, złość na innych osobach bądź jego tłumienie), co obrazuje Tabela 6.

Tabela 6. Istotność różnic pomiędzy wariacjami w zakresie natężenia poczucia gniewu w grupie skazanych kobiet i mężczyzn

Kwestionariusz poczucia gniewu						
Gdy jestem zły, staję się zrzędny	Skazani mężczyźni	Skazane kobiety	Razem	p	Chi-kwadrat	df
Nigdy	10	31	41	p = ,00098	18,51464	df = 4
% ogółu	5,00	15,50	20,50			
Rzadko	43	30	73			
% ogółu	21,50	15,00	36,50			
Czasem	36	24	60			
% ogółu	18,00	12,00	30,00			
Często	11	12	23			
% ogółu	5,50	6,00	11,50			
Zawsze	0	3	3			
% ogółu	0,00	1,50	1,50			
Ogół	100	100	200			
% ogółu	50,00	50,00	100,00			
Mojej złości często towarzyszy załamanie	Skazani mężczyźni	Skazane kobiety	Razem	p	Chi-kwadrat	df
Nigdy	34	10	44	p = ,00057	19,69820	df = 4
% ogółu	17,09	5,03	22,11			
Rzadko	37	40	77			
% ogółu	18,59	20,10	38,69			
Czasem	20	27	47			
% ogółu	10,05	13,57	23,62			
Często	7	17	24			
% ogółu	3,52	8,54	12,06			
Zawsze	2	5	7			
% ogółu	1,01	2,51	3,52			
Ogół	100	99	199			
% ogółu	50,25	49,75	100,00			

W ostrej dyskusji zdarza mi się tracić panowanie nad sobą	Skazani mężczyźni	Skazane kobiety	Razem	p	Chi- kwadrat	df
Nigdy	20	5	25	p = ,00000	44,86840	df = 4
% ogółu	10,00	2,50	12,50			
Rzadko	42	12	54			
% ogółu	21,00	6,00	27,00			
Czasem	17	25	42			
% ogółu	8,50	12,50	21,00			
Często	13	31	44			
% ogółu	6,50	15,50	22,00			
Zawsze	8	27	35			
% ogółu	4,00	13,50	17,50			
Ogół	100	100	200			
% ogółu	50,00	50,00	100,00			
Lubię demonstrować swoją siłę	Skazani mężczyźni	Skazane kobiety	Razem	p	Chi- kwadrat	df
Nigdy	45	27	72	p = ,03536	10,32041	df = 4
% ogółu	22,50	13,50	36,00			
Rzadko	25	24	49			
% ogółu	12,50	12,00	24,50			
Czasem	15	20	35			
% ogółu	7,50	10,00	17,50			
Często	9	21	30			
% ogółu	4,50	10,50	15,00			
Zawsze	6	8	14			
% ogółu	3,00	4,00	7,00			
Ogół	100	100	200			
% ogółu	50,00	50,00	100,00			

Kiedy ludzie mnie złoszczą, mówię im, co o nich myślę	Skazani mężczyźni	Skazane kobiety	Razem	p	Chi-kwadrat	df
Nigdy	4	34	38	p = ,00000	43,36831	df = 4
% ogółu	2,00	17,00	19,00			
Rzadko	18	30	48			
% ogółu	9,00	15,00	24,00			
Czasem	32	19	51			
% ogółu	16,00	9,50	25,50			
Często	20	7	27			
% ogółu	10,00	3,50	13,50			
Zawsze	26	10	36			
% ogółu	13,00	5,00	18,00			
Ogół	100	100	200			
% ogółu	50,00	50,00	100,00			
Potrafię zapanować nad natychmiastowym wyładowaniem gniewu	Skazani mężczyźni	Skazane kobiety	Razem	p	Chi-kwadrat	df
Nigdy	0	7	7	p = ,02964	10,74051	df = 4
% ogółu	0,00	3,50	3,50			
Rzadko	18	27	45			
% ogółu	9,00	13,50	22,50			
Czasem	22	16	38			
% ogółu	11,00	8,00	19,00			
Często	38	33	71			
% ogółu	19,00	16,50	35,50			
Zawsze	22	17	39			
% ogółu	11,00	8,50	19,50			
Ogół	100	100	200			
% ogółu	50,00	50,00	100,00			

Kto chce żyć ze mną w zgodzie, lepiej niech mi się nie sprzeciwia	Skazani mężczyźni	Skazane kobiety	Razem	p	Chi- kwadrat	df
Nigdy	35	18	53	p = ,00001	27,68555	df = 4
% ogółu	17,68%	9,09%	26,77%			
Rzadko	32	17	49			
% ogółu	16,16%	8,59%	24,75%			
Czasem	19	32	51			
% ogółu	9,60%	16,16%	25,76%			
Często	4	24	28			
% ogółu	2,02%	12,12%	14,14%			
Zawsze	8	9	17			
% ogółu	4,04%	4,55%	8,59%			
Ogół	98	100	198			
% ogółu	49,49%	50,51%	100,00%			
Często mam ochotę ukarać siebie za przewinienia, jakie popełniłem	Skazani mężczyźni	Skazane kobiety	Razem			
Nigdy	23	12	35	p = ,02587	11,06248	df = 4
% ogółu	11,50	6,00	17,50			
Rzadko	23	14	37			
% ogółu	11,50	7,00	18,50			
Czasem	27	27	54			
% ogółu	13,50	13,50	27,00			
Często	17	29	46			
% ogółu	8,50	14,50	23,00			
Zawsze	10	18	28			
% ogółu	5,00	9,00	14,00			
Ogół	100	100	200			
% ogółu	50,00	50,00	100,00			

Uważam, że ludzie posiadający broń są bardziej niezależni i pewni siebie	Skazani mężczyźni	Skazane kobiety	Razem	p	Chi-kwadrat	df
Nigdy	27	73	100	p = ,00000	51,67698	df = 4
% ogółu	13,50	36,50	50,00			
Rzadko	17	11	28			
% ogółu	8,50	5,50	14,00			
Czasem	25	8	33			
% ogółu	12,50	4,00	16,5			
Często	11	8	19			
% ogółu	5,50	4,00	9,50			
Zawsze	20	0	20			
% ogółu	10,00	0,00	10,00			
Ogół	100	100	200			
% ogółu	50,00	50,00	100,00			
Czasem bywam tak rozdrażniony, że niszczę jakieś przedmioty	Skazani mężczyźni	Skazane kobiety	Razem	p	Chi-kwadrat	df
Nigdy	47	3	50	p = ,00000	65,65794	df = 4
% ogółu	23,50	1,50	25,00			
Rzadko	23	24	47			
% ogółu	11,50	12,00	23,50			
Czasem	19	21	40			
% ogółu	9,50	10,50	20,0			
Często	9	39	48			
% ogółu	4,50	19,50	24,00			
Zawsze	2	13	15			
% ogółu	1,00	6,50	7,50			
Ogół	100	100	200			
% ogółu	50,00	50,00	100,00			

Bywają chwile, że nie potrafię zapanować nad chęcią, żeby kogoś uderzyć	Skazani mężczyźni	Skazane kobiety	Razem	p	Chi-kwadrat	df
Nigdy	50	4	54	p = ,00000	81,38677	df = 4
% ogółu	25,00	2,00	27,00			
Rzadko	27	13	40			
% ogółu	13,50	6,50	20,00			
Czasem	8	28	36			
% ogółu	4,00	14,00	18,00			
Często	7	42	49			
% ogółu	3,50	21,00	24,50			
Zawsze	8	13	21			
% ogółu	4,00	6,50	10,50			
Ogół	100	100	200			
% ogółu	50,00	50,00	100,00			
Łatwo się wściekam, ale również szybko się uspokajam	Skazani mężczyźni	Skazane kobiety	Razem	p	Chi-kwadrat	df
Nigdy	16	1	17	p = ,00000	31,54444	df = 4
% ogółu	8,00	0,50	8,50			
Rzadko	38	22	60			
% ogółu	19,00	11,00	30,00			
Czasem	23	21	44			
% ogółu	11,50	10,50	22,00			
Często	16	36	52			
% ogółu	8,00	18,00	26,00			
Zawsze	7	20	27			
% ogółu	3,50	10,00	13,50			
Ogół	100	100	200			
% ogółu	50,00	50,00	100,0			

Nie wiem, czemu czasem tak bardzo jestem zawzięty	Skazani mężczyźni	Skazane kobiety	Razem	p	Chi-kwadrat	df
Nigdy	13	17	30	p = ,02354	11,28485	df = 4
% ogółu	6,50	8,50	15,00			
Rzadko	19	13	32			
% ogółu	9,50	6,50	16,00			
Czasem	40	23	63			
% ogółu	20,00	11,50	31,50			
Często	20	31	51			
% ogółu	10,00	15,50	25,50			
Zawsze	8	16	24			
% ogółu	4,00	8,00	12,00			
Ogół	100	100	200			
% ogółu	50,00	50,00	100,00			

Źródło: badanie własne

Jak obrazują dane zawarte w Tabeli 6., kobiety są bardziej skłonne demonstrować swój gniew w różnych sytuacjach życiowych oraz relacjach międzyludzkich. Znajduje to potwierdzenie w wynikach uzyskanych dla poszczególnych Itemów Kwestionariusza poczucia gniewu, które poddano analizie, i tak:

- *Gdy jestem zły, staje się zrzędny* – dla wariantu „*nigdy*” udzieliło odpowiedzi 5 % skazanych mężczyzn i 15,50 % skazanych kobiet; dla wariantu „*zawsze*” – 0% skazanych mężczyzn i 1,50% skazanych kobiet;
- *Mojej złości często towarzyszy załamanie* – dla wariantu „*nigdy*” udzieliło odpowiedzi 17,9% skazanych mężczyzn i 5,3% skazanych kobiet, dla wariantu „*zawsze*” – 1,01% skazanych mężczyzn i 2,51% skazanych kobiet;
- *W ostrej dyskusji zdarza mi się tracić panowanie nad sobą* – dla wariantu „*nigdy*” udzieliło odpowiedzi 10% skazanych mężczyzn i 2,5% skazanych kobiet, dla wariantu „*zawsze*” – 4% skazanych mężczyzn i 13,5% skazanych kobiet;
- *Lubię demonstrować swoją siłę* – dla wariantu „*nigdy*” udzieliło odpowiedzi 22,5% skazanych mężczyzn i 13,5% skazanych kobiet, dla wariantu „*zawsze*” – w 3% skazanych mężczyzn i 4% skazanych kobiet;

- *Kiedy ludzie mnie złoścą, mówię im, co o nich myślę* – dla wariantu „nigdy” udzieliło odpowiedzi 2% skazanych mężczyzn i 17% skazanych kobiet, dla wariantu „zawsze” – 13% skazanych mężczyzn i 5% skazanych kobiet;
- *Potrafię zapanować nad natychmiastowym wyładowaniem gniewu* – dla wariantu „nigdy” udzieliło odpowiedzi 0% skazanych mężczyzn i 3,5% skazanych kobiet, dla wariantu „zawsze” – 11% skazanych mężczyzn i 8,5% skazanych kobiet;
- *Kto chce żyć ze mną w zgodzie, lepiej niech mi się nie sprzeciwia* – dla wariantu „nigdy” udzieliło odpowiedzi 17,68% skazanych mężczyzn i 9% skazanych kobiet, dla wariantu „zawsze” – 4,04% skazanych mężczyzn i 4,55% skazanych kobiet;
- *Często mam ochotę ukarać siebie za przewinienia, jakie popełniłem* – dla wariantu „nigdy” udzieliło odpowiedzi 11,5% skazanych mężczyzn i 6% skazanych kobiet, dla wariantu „zawsze” – 5% skazanych mężczyzn i 9% skazanych kobiet;
- *Uważam, że ludzie posiadający broń są bardziej niezależni i pewni siebie* – dla wariantu „nigdy” udzieliło odpowiedzi 13,5% skazanych mężczyzn i 36,5% skazanych kobiet, dla wariantu „zawsze” – 10% skazanych mężczyzn i 0% skazanych kobiet;
- *Czasem bywam tak rozdrażniony, że niszczę jakieś przedmioty* – dla wariantu „nigdy” udzieliło odpowiedzi 23,5% skazanych mężczyzn i 1,5,5% skazanych kobiet, dla wariantu „zawsze” – 1% skazanych mężczyzn i 6,5% skazanych kobiet;
- *Bywają chwile, że nie potrafię zapanować nad chęcią, żeby kogoś uderzyć* – dla wariantu „nigdy” udzieliło odpowiedzi 25% skazanych mężczyzn i 2% skazanych kobiet, dla wariantu „zawsze” – 4% skazanych mężczyzn i 6,5% skazanych kobiet;
- *Łatwo się wściekam, ale również szybko się uspokajam* – dla wariantu „nigdy” udzieliło odpowiedzi 8% skazanych mężczyzn i 0,5% skazanych kobiet, dla wariantu „zawsze” – 3,5% skazanych mężczyzn i 10% skazanych kobiet;
- *Nie wiem, czemu czasem tak bardzo jestem zawzięty* – dla wariantu „nigdy” udzieliło odpowiedzi 6,5% skazanych mężczyzn i 8,5% skazanych kobiet, dla wariantu „zawsze” – 4% skazanych mężczyzn i 8% skazanych kobiet.

Podsumowanie

Jak dowiodła analiza statystyczna, przyjęta w pracy hipoteza: *Istnieją różnice w zakresie poczucia gniewu i natężenia lęku pomiędzy skazanymi kobietami a mężczyznami. Skazane kobiety ujawniają wyższe natężenie gniewu i wyższą wrażliwość na opinię publiczną mierzoną skalą lęków społecznych niż skazani mężczyźni*; została częściowo potwierdzona. Według wyników istnieją istotne statystycznie różnice pomiędzy grupami skazanych mężczyzn i kobiet w zakresie natężenia gniewu. Skazane kobiety wykazują wyższy poziom poczucia gniewu niż skazani mężczyźni. Z kolei w zakresie poczucia lęku społecznego, otrzymane wyniki dowodzą, że nie ma istotnych statystycznie różnic pomiędzy skazanymi kobietami i mężczyznami.

Reasumując, stwierdzić należy, iż doświadczanie i przejawy gniewu nieobce są zarówno mężczyznom, jak i kobietom. Obie płcie tak samo mocno narażone są na jej doznawanie, przy czym każda z nich daje jej upust w odmienny sposób. Różnice w wyrażaniu gniewu, charakteryzujące kobiety oraz mężczyzn, przejawiają się w wymiarze jakościowym, ilościowym, a także jej intensywności i w formie wyrazu. Gniew i agresja ulegają wpływowi uczenia się i mogą być tłumione lub ulegać sublimacji. Wydaje się, że na związek gniewu z płcią dość istotny wpływ mają teorie socjalizacji. W procesie uczenia się, jakim jest właśnie socjalizacja – od narodzin aż do śmierci jednostki – człowiek nabywa różnych umiejętności i zdolności, w tym wyrażania i okazywania uczuć, aby stać się częścią danego społeczeństwa i kultury.

BIBLIOGRAFIA

- Butcher J.N., Hooley J.M., Mineka S. (2021), *Psychologia zaburzeń*, s. 217, Sopot: Wydawnictwo GWP.
- Machel H. (2015), *Sens i bezsens resocjalizacji penitencjarnej – casus polski*, s. 215, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Stanik J.M. (2013), *Psychologia sądowa*, s. 100–104, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

STRESZCZENIE

Przedmiotem badań w niniejszym artykule autorki uczyniły natężenie gniewu i lęku u osób odbywających karę pozbawienia wolności. Badania przeprowadzono na próbie 200 skazanych odbywających kare pozbawienia wolności w Areszcie Śledczym w Kielcach. Kryterium doboru grupy stanowiło orzeczenie sądu co do rodzaju przestępstwa i wielkości odbywanej kary. Wiek badanej grupy wynosił 20–60 lat. Grupy dobrano homogenicznie pod względem wieku, rodzaju popełnionego przestępstwa, jako że te czynniki w istotny sposób modyfikują wynik.

Celem artykułu jest ukazanie różnic w natężeniu gniewu i lęku pomiędzy skazanymi kobietami a skazanymi mężczyznami. Przyjęto następującą hipotezę: *Istnieją różnice w zakresie poczucia gniewu i natężenia lęku pomiędzy skazanymi kobietami a mężczyznami. Skazane kobiety ujawniają wyższe natężenie gniewu i wyższą wrażliwość na opinię publiczną.* W celu weryfikacji hipotezy posłużono się autorskimi narzędziami – Skalą lęków społecznych oraz Skalą Ekspresji Gniewu.

Przyjęta w pracy hipoteza: *Istnieją różnice w zakresie poczucia gniewu i natężenia lęku pomiędzy skazanymi kobietami a mężczyznami. Skazane kobiety ujawniają wyższe natężenie gniewu i wyższą wrażliwość na opinię publiczną mierzoną skalą lęków społecznych niż skazani mężczyźni;* została częściowo potwierdzona. Istnieją istotne statystycznie różnice pomiędzy grupami skazanych mężczyzn i kobiet w zakresie natężenia gniewu. Skazane kobiety wykazują wyższy poziom poczucia gniewu niż skazani mężczyźni. Z kolei w zakresie poczucia lęku społecznego, otrzymane wyniki dowodzą, że nie ma istotnych statystycznie różnic pomiędzy skazanymi kobietami i mężczyznami.

SŁOWA KLUCZOWE: skazane kobiety, skazani mężczyźni, lęk, gniew

SUMMARY

The focus of the authors' research in this article is the intensity of anger and anxiety in people serving a custodial sentence. The study was conducted on a sample of 200 convicts serving prison sentences in the Detention Centre in Kielce. The criterion for selecting the group was the court's decision on the type of crime and the size of the punishment. The age of the study group was 20–60 years. The groups were selected homogeneously in terms of age, type of crime committed, as these factors significantly modify the outcome.

The aim of this article is to show the differences in the intensity of anger and anxiety between female and male convicts. The following hypothesis was adopted: there are differences in feelings of anger and anxiety intensity between female and male convicts. Convicted women reveal higher levels of anger and higher sensitivity to public opinion. In order to verify the hypothesis, original tools were used, i.e. The Social Fear Scale and the Anger Expression Scale.

Hypothesis adopted in the study: There are differences in feelings of anger and anxiety between convicted women and men. Convicted women reveal higher anger intensity and higher sensitivity to public opinion as measured by the social anxiety scale than convicted men; was partially confirmed. According to the results, there are statistically significant differences between groups of convicted men and women in the intensity of anger. Convicted women show higher levels of feelings of anger than convicted men. On the other hand, in terms of feelings of social anxiety, the results obtained show that there are no statistically significant differences between male and female convicts.

KEYWORDS: convicted women, convicted men, fear, anger

PAULINA FORMA – Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
ELIZA MAZUR – Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
EDYTA LAURMAN-JARZĄBEK – Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
MONIKA SZPRINGER – Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Pedagogika / Pedagogy

Przysłano do redakcji / Received: 4.10.2023

Data akceptacji do publikacji / Accepted: 15.12.2023